

Rácsodálkozni Isten szavának szépségére – Nemzetközi Gregorián Fesztivál kezdődik Vácott

2017. július 4. kedd 21:03

Július 6-9. között immáron hetedik alkalommal rendezik meg Vácott a Nemzetközi Gregorián Fesztivált. A rendezvény egyik előadójával, Sztankó Attila zebegényi plébánossal, gregorián-szakértővel beszélgetünk.

– Mi a gregorián?

– A gregoriánnak van egy tudományos jellegű és egy liturgikus meghatározása. Előbbi szerint a gregorián az Egyház egyszólamú éneke, amellyel megszólaltatja azokat a szentírási szövegeket, melyek a liturgia szövegét képezik. Tehát a liturgiában elmondott szövegek dallamáról van szó. Liturgikus szempontból pedig az Egyház énekelt örömmujjongása afölött, hogy hallja Isten szavát, amit a maga megtapasztalt valóságában tovább is ad, tehát ige hirdetés is egyben.

– Mikor alakult ki a gregorián?

– A tulajdonképpeni gregorián mint stílus, a IX-X. században jött létre, ekkorra alakult ki az alaprepertoár. Ehhez aztán jött később, a XI-XII. században még sok-sok tétel, s minden, ami ezután következett, az a már kialakult stílus folytatása volt.

– Említette a szentírási szövegeket, melyek a liturgia szövegét képezik. Milyen szövegekről van szó?

– Amikor a szentmisén vagy a zsoltóalkalmával megszólal a gregorián dallam, akkor laikus füllel talán hajlamosak vagyunk elvonatkoztatni attól, hogy valójában mi is szólal meg. A gregorián dallam viszont nem vonatkoztat el ettől. Ami megszólal, az a Zsoltárok könyve, néhány ószövetségi, illetve újszövetségi szövegrész. Minden zsoltárt úgy dolgoz fel ez a dallam, hogy már benne rejlik a zsoltár krisztológiai értelmezése. Hogyan kerül bele ez a dallamba? Úgy, hogy akik komponálták a dallamokat, nem csak olvasták a Szentírást, nem csak elmélkedtek fölötte, hanem ismerték a Szentíráshoz írt kommentárokat, melyeket például Szent Ágoston vagy Beda Venaribilis írt. Amikor a gregorián dallamok szerzői elolvasták ezeket, új értelmet kapott számukra a zsoltár, és ennek megfelelően jegyezték le a dallamokat. Így fogalmazódott meg, hogy mit is közvetít számunkra az ószövetségi dallam, egyrészt ez prófécia, másrészt tipológia, és az egésznek egy új értelmezést ad. Példaként megemlítem a Stuttgarti zsoltáros könyvet: a könyv szkriptora képeket festett a szövegekhez és széljegyzetekkel is ellátta, Szent Ágoston kommentárjai alapján. A kép és a kommentár egységet képez. Ugyanez van a gregoriánban: a dallam nem csak szöveg, hanem kommentár, nem csak a dallamkép, hanem a kettő együtt.

– A gregorián tehát az ószövetségi zsoltárokban gyökerezik, ráépülve a zsinagóga körül kialakult énekekre?

– A gregorián dallamkincs kialakulásában valóban benne van a zsinagógai istentisztelet énekmódja, de ahogy a kereszténység terjedt, különböző népekkel, azok kultúrájával, zenei kincseivel találkozott. Ezek mind meghatározták a fejlődését. A gregorián ma a Római Egyház hivatalossá vált éneke, de ahol kialakult, az a VIII-X. századi Karoling-kori Európa. Szoros értelemben nem tartozik hozzá viszont példának okáért a mozarab dallamkincs és a legősibb modális dallamkincsünk, az ambrozián énekmód.

– Mennyiben változott meg a gregorián szerepe a liturgiában, miután létjogosultságot nyert a szentmisén az evangelizáló zene? Kiegészítik egymást, vagy két teljesen külön zenei műfajról van szó?

– Már a kérdésben benne foglaltatik a válasz, az egyik liturgikus zene, a másik evangelizáló vallásos zene. Így mindkettőnek megvan a maga helye, létjogosultsága és nagy jelentősége. A gregorián ének teljesen hozzákapcsolódik a liturgikus szöveghez. Nem mondhatjuk, hogy az Egyház megfeledkezett a gregoriánról, mert ha van egy énekes mise, akkor azoknak a dallamai gregorián dallamok. A pap felszólítása, „Az Úr legyen veletek!”, már önmagában egy gregorián dallam, legyen bármilyen egyszerű is. Ugyanígy a „Miatyánk” is. Az egy másik kérdés, hogy van-e olyan énekegyüttes, amely képes a Graduale vagy az Antiphonale dallamkincsét énekelni egy adott közösségben. Ehhez egyrészt folyamatos énekgyakorlatra van szükség. Ezek az énekek ugyanis nem a hívek számára íródtak. Gondolok itt a bevonulási vagy az áldozási énekekre, ami a Graduale Romanumban szerepel.

A gregorián éneknek viszont van egy sajátossága, pontosan közvetíti számunkra egy szentírási szövegnek a belső, mély tartalmát. Ezért is írja azt a II. Vatikáni zsinat, hogy a gregorián ének igazából a mintája azon énekeknek, melyek a későbbi korokban keletkeztek. A gregorián énekhez való idomulás adja meg az új dallamnak az örökérvényű voltát. Azt már a gyakorlat mutatja számunkra, hogy melyek ezek a dallamok: ahogy a gregoriánnál is találjuk, alkalmazkodik a szöveg belső, mély teológiai dinamikájához. A másik kérdés, hogy hol született ez a dallam? Ha a dallam ugyanúgy az Isten csendjében keletkezett, mint a gregorián, akkor szentté válik, és azáltal is, hogy találkozik a szent szöveggel: az imádságos csend, a kontempláció és a Szentírás találkozása egy emberben, és ennek kifejezése zeneileg. Sok fiatallal beszélgettem erről a kérdéstről, és egyetértettünk abban, hogy ilyen jellegű, elmélyült zenére van szükség a templomokban, és nem csak a gregorián, a klasszikus polifónia, vagy a népénekeink kell, hogy képviseljék ezt,

hanem az újabban keletkezett dallamok is. Az pedig, hogy milyen kísérete van ennek, gitár, lant, furulya, hegedű, másodlagos kérdés.

– Ezen a héten csütörtöktől már hetedik alkalommal rendezik meg Vácott a nemzetközi gregorián fesztivált. Kinek az ötlete volt eredetileg ennek az eseménynek a létrehozása?

– A fesztivál szülőatyja Béres György tanár úr atya, aki miután 1956-ban külföldre távozott, a hatvanas években a bécsi egyetemen tanította a gregoriánt és a gregorián szemiológiát, ami az ősi kódexekben található neuma (hajlítást jelző írásjegy) lejegyzések tudománya. Ezt az egész tudományágat behozta és elterjesztette Magyarországon, még az 1980-as években. Ez egyébként kevésbé tudományág, sokkal inkább egy zenei imádság, annak bizonyítéka, hogy az ősi kódexeink milyen kifinomultan és gyönyörűen jelezték a kinyilatkoztatás és a dallam kapcsolatát a liturgiában. Közben akkoriban már több nyugati országban – így például Belgiumban, Watou városában – tartottak nemzetközi gregorián fesztiválokat, amelyekre a legjobb schola énekegyüttesek mentek el együtt énekelni, pontosabban a lehető legszebben imádkozni a szent szövegeket. Így merült fel Béres György atyában az ötlet, hogy Magyarországon is meg kellene honosítani a gregorián fesztivált.

– Van-e valami, amiben különbözik az idei fesztivál a korábbiaktól?

– Egészen más jellegű lesz, mint amilyen a korábbiak voltak. A résztvevők

kifejezetten igénylik, hogy a rendezvény elmélyült, ünnepélyes imafesztivál legyen. Lesznek tudományos előadások is, melyek bemutatják, hogy mi a gregorián, milyen forrásai vannak, hogyan adhatjuk elő. Ez mindazok számára is érdekes lehet, akik hallottak valamit a gregoriánról, s bár nem mélyültek el a tanulmányozásában, szeretnék többet megtudni róla. A fesztivál másik jellemzője lesz a sok imaalkalom. Egy egész napot végigéneklünk a gregorián dallamokon. Ez minden jelenlévő számára lehetőség lesz arra, hogy megtapasztalhassa: milyen volt a VIII., IX., X. században kibontakozó és virágzó Egyháznak az imaélete. Ez elsősorban a szerzetesi kolostorokban valósult meg. Ne felejtsük el, hogy azokban született meg az európai kultúra. A szerzetesek nem csak imádkoztak, hanem dolgoztak, az „Ora et labora” állandó váltakozása hozta létre Európát, s az európai kultúrát. Az imádság szentelte meg, adta meg a mi kultúránknak azt a jellegét, amit még ma is megtapasztalunk.

– Ami azonban sajnos egyre inkább háttérbe szorul, a mindennapokban alig mutatkozik már meg...

– Mai világunk sokban különbözik a régebbi korok világától, de hadd idézzem a Szentírást: „Az okos gazda a maga kincsesládájából mindig régít és újat vesz elő.” Az Egyház folyamatosan alakult a történelem során és nincs ez másképp most sem. Az Egyháznak mindig Krisztushoz kell idomulnia. Így ebben a világban kell hirdetnünk az örömhírt, de mindig Krisztusra kell tekintenünk. Az egy másik kérdés, hogy miként szólíthatjuk meg a világot. Az üzenet közérthetővé tétele nem járhat együtt az elvilágiasodásunkkal, mindig krisztusiaknak kell maradnunk.

– Mit remél ettől a fesztiváltól?

– Azt, hogy megerősíti az Egyházzal és Krisztussal való közösségünket. Ez a rendezvény fő célja. A másik: elterjeszteni annak tudatát, hogy a gregorián ének milyen mély spirituális többletet ad az egyénnek és a közösségnek egyaránt. Amikor Németországban előkészítették az új énekeskönyvet, felmérést végeztek, amelyből kiderült: ott vannak gyümölcsöző közösségek, ahol az Istennel való kapcsolat a liturgiában kontemplatívabb jelleget ölt. Ott, ahol többet énekelnek gregoriánt, időt engedve az Istennek, hogy a dallamokban, a szövegekben Ő szólaljon meg. A gregorián mise Graduale – Olvasmányközi ének – vagy a Tractus sokszor hosszú tételek. A Graduale Romanumban található olyan traktus, amely hat-hét oldalas. A szöveg önmagában rövid, de az, hogy valaki mennyi ideig énekliezt, megadja a lehetőséget a hallgatónak, hogy minden egyes szót megízleljen. Az

pedig, hogy egy csodálatos dallamon keresztül hallgatja Isten szavát, lehetővé teszi, hogy belesimuljon a hatalmas, transzcendens szépségbe.

Nagy Szent Gergely gregoriánt diktál (Hartker antifonárium, St. Galleni kolostor)

A mai korban különösen aktuális a mondás, hogy olvasd a Szentírást és ízleld az összes szavát, s találd meg benne a magad számára az üzenetet. A Graduale vagy a Tractus rengeteg időt ajándékoz az embernek ahhoz, hogy gyönyörködjön Isten szavában. Pontosan ez a gregorián lényege, hogy az ember is csodálkozik Isten szavának szépségén, ugyanakkor időt ajándékoz az Istennek, hogy szóljon hozzánk. A legegyszerűbb, legszelídebb módon veszi rá az embert arra, hogy az idejét adja oda az Istennek. Ne rohanj, hallgasd meg, hogy neked mit akar mondani az Isten. Ezért is van az, hogy amikor a gregoriánt kapcsolatba hozzák Nagy Szent Gergely pápával, akkor úgy ábrázolják, hogy egy galamb – a Szentlélek – súgja a dallamokat neki. Hallgasd meg, hogy mit súg a Lélek az Egyháznak. Hallgassuk meg mi is, hogy mit súg nekünk, a gregorián dallamok révén.

Fotó: Lambert Attila

Bodnár Dániel/Magyar Kurír